

LIBERTINISM AS LIMINAL EXPERIENCE IN THE NOVEL CASANOVA IN BOHEMIA BY ANDREI CODRESCU

Mihai Ion, Assist. Prof., PhD, "Transilvania" University of Braşov

Abstract: Extending and developing the analytical approach initiated with the study "Hybrid Identity and Liminal Elements in the Biography and Work of Andrei Codrescu" (which was presented at the first edition of the International Conference on "Literature, Discourse and Multicultural Dialogue"), the author of the present paper inventories—in Codrescu's novel Casanova in Bohemia—new forms of "liminality", from biological liminality (expressed by the irreversible, somatic degradation of the main character) to identity liminality (equally justified by Casanova's condition as an exile and the libertine side of his nature), all these forms being projected on the background of a social liminality (the French Revolution at the end of the 18th century, which marks the dissolution of the old social order—the decadence of aristocracy, culminating in the abolition of monarchy—and the emergence of a new structure: the fledgling bourgeoisie).

Keywords: libertinism, exile, liminality, identity "masks", the archetype of "Seducer".

Libertinul este un individ care sfidează deliberat legile moralei și ale decenței, plasându-se în afara normelor etice și fiind perceput ca indezirabil și periculos de către societatea *mainstream*, în ciuda seducției pe care el o exercită. Această ex-centricitate a sa, în sensul distanțării de „centrul“ unei structuri sociale dominante, poziționează libertinul într-o zonă liminală¹, de tranzit spre o nouă *forma mentis*, spre un alt mod – progresist și neconvențional – de a înțelege și de a se raporta la lume. Figură reprezentativă a acestei tipologiei umane, Giacomo Casanova a rămas în mentalul colectiv ca arhetip al Seducătorului. Născut într-un mediu sărac, va profita la maximum de abilitățile sale de relaționare socială, frecventând elitele și construindu-și tot felul de măști identitare:

„Casanova se pliază pe toate identitățile, este un adevărat cameleon. Avea această capacitate de a putea exercita orice meserie – preot, militar, violonist, bibliotecar, secretar de ambasadă, șpion, cavaler – și de a-i seduce pe cei care-i puteau fi utili făcându-i să creadă că face parte din lumea lor. Astfel, el face mereu rost de scrisori de recomandare care îi sunt indispensabile când vrea să înceapă o nouă viață, să frecventeze o altă elită și să-și lase, din nou, viața în mâinile sorții“².

¹ Conceptul de „liminalitate“, lansat de Arnold Van Gennep, a fost dezvoltat și consacrat de antropologul britanic Victor Turner în a doua jumătate a secolului XX. În studiul „Betwixt and Between: The Liminal Period in Rites of Passage“ (1967), Turner pornește de la structura tripartită a riturilor de trecere identificată de Van Gennep (separare–prag–agregare), focalizându-se pe analiza etapei intermediare, în care *status*-ul indivizilor ce parcurg faza liminală a ritualului este unul ambiguu, indeterminat din punct de vedere al canonului social. Aflat într-o zonă de „falie“ (*neither here nor there*) a comunității, individul autentic, deconectat de la rețeaua determinărilor sociale preexistente, este pregătit acum să accedă la un nou statut, prin parcurgerea etapei de resocializare.

² Andreea Lupșor, „Istoria reală a adevăratului Casanova“, articol disponibil la adresa web: http://www.historia.ro/exclusiv_web/actualitate/articol/istoria-reala-adevaratului-casanova.

Această versatilitate identitară a personajului, natura sa cameleonică, disponibilitatea pentru mască și travesti fac din celebrul curtezan prototipul omului liminal, care se sustrage oricărui demers taxonomic. În sprijinul acestei idei stă și evoluția spirituală a lui Casanova care, de-a lungul timpului, își va crea și o reputație de savant, de erudit om al Luminilor. Era un poliglot, cunoscând la perfecție limba elitelor vremii, franceza. Citea enorm, lecturile sale incluzând diverse domenii ale cunoașterii. A scris literatură, memorialistică, tratate științifice, eseuri politice și filozofice, pătrunzând în cele mai selecte cercuri intelectuale ale vremii.

Trecând în revistă o serie de fapte legate de personalitatea lui Casanova, Irina-Maria Manea reușește să surprindă exemplar identitatea proteică a „galantului aventurier“:

„Sinonim cu arta seducției, aventurierul venețian nu este doar o emblemă a erotismului, ci o personalitate surprinzătoare prin complexitatea trăsăturilor și prin diversitatea preocupărilor sale. Cultivator al unui hedonism rafinat, fire înflăcărată de pasiuni niciodată negate, căutător neobosit al farmecului vital, prin vocație sau lipsa ei, scriitor, cabalist, matematician, soldat, avocat, filozof, politician, diplomat, catolic, dansator, spion, Casanova este fără îndoială un personaj fascinant, plasat adânc în epoca pe care o oglindește, dar în același timp o depășește prin tentația absolută de a sfida convențiile și a trăi într-o perpetuă mistuire“³.

Latura erudită a lui Casanova a fost una din „măștile“ personalității sale pe care posteritatea nu i-a îngăduit să o poarte, preferând-o pe cealaltă, mai savuroasă, a curtezanului. Prin romanul său, *Casanova în Boemia*, Andrei Codrescu și-a propus să reabiliteze, cu uneltele ficțiunii, imaginea marelui iluminist, sfărâmând stereotipiile de percepție și eliminând tensiunea contrariilor. După cum mărturisește cu umor într-o pagină de „Mulțumiri“ ce prefățează volumul, „Autorul este recunoscător, întâi de toate, lui Giacomo Casanova, care i s-a arătat pentru a-și apăra reputația de lucrarea lui Federico Fellini și alți aidoma lui nedrepti și ticăloși ucigași ai figurii sale“⁴.

Într-un interviu acordat Florinei Pîrjol, scriitorul își dezvăluie opțiunea pentru celebrul personaj: „Am vrut să văd care era alternativa omului logic sau supracredincios al timpului nostru și l-am găsit în iluministul Casanova, personaj contradictoriu, care era, în același timp, și uman, și erudit, implicat în scris, în traducere și în poezie“⁵.

Romanul lui Codrescu, somptuos prin construcția sa barocă, ne prezintă biografia ficționalizată a „celui mai faimos seducător din Europa“, Giacomo Casanova, autointitulat Cavaler de Seingalt, a cărui galanterie devenită iconică a obscurat în chip nedrept activitatea sa intelectuală și opera literară. Firul epic își înnoadă circular cele două capete cu scena funerariilor aventurierului venețian. În interiorul acestei bucle ia naștere o lume a poveștii, o Șeherezadă a sfârșitului de veac XVIII, cu o multitudine de narațiuni în ramă, cu picante secvențe erotice și scilipitoare comentarii pe teme religioase, filozofice, literare, politice sau sexuale.

În esență, romanul prezintă anii de senectute ai celebrului seducător, retras în provincia Boemia între zidurile castelului Dux, una din proprietățile Contelui de Waldstein, protectorul său. Eroul nostru primește găzduire în schimbul sarcinii de a cataloga vastul fond

³ Irina-Maria Manea, „Câteva lucruri de știut despre seducătorul Casanova“, articol disponibil la adresa web: http://www.historia.ro/exclusiv_web/portret/articol/cateva-lucruri-stiut-seducatorul-casanova#.

⁴ Andrei Codrescu, *Casanova în Boemia*, trad. de Ioana Avădani, Editura Polirom, Iași, 2005, p. 7.

⁵ Andrei Codrescu, „Voi îmi hrăniți spiritul“, interviu acordat Florinei Pîrjol, în *România literară*, nr. 16, 27 apr.-3 mai 2005.

de carte al bibliotecii castelului („aproximativ douăsprezece mii de cărți și manuscrise“). Îi va ține companie o slujnică inteligentă și seducătoare, pe nume Laura Brock (onomastica amintește de muza lui Petrarca), deținând în economia narativă rolul de *personaj reflector*, proiectându-se mental în evenimentele evocate de Cavaler (instanța auctorială o numește „tovarășa de aventuri a lui Casanova“) și îndeplinind funcția de catalizator al memoriei povestitorului: „Știa că rolul ei este să-i urnească poveștile, să-i întrețină amintirile cu flacăra vie a interesului ei și să întruchipeze orice dulce iubire din trecut și să-i fi perindat pe dinaintea ochilor minții“.

Vorbind despre această relație ce se instituie între cele două personaje centrale ale cărții, Rodica Grigore sesizează un *pattern* narativ cu iz oriental:

„În orice caz, scenariul pare, cel puțin parțial, cunoscut: un personaj aflat sub amenințarea morții pe care o simte din ce în ce mai aproape se hotărăște să povestească diverse episoade din viața sa tocmai pentru că înțelege că în acest fel, *numai* în acest fel, poate învinge – dacă nu chiar moartea – atunci timpul, în orice caz, pentru că retrăirea întregii sale existențe prin intermediul scrisului este singura cale în stare a-i aduce lui Casanova fericirea atât de necesară supraviețuirii. Desigur, schema este cea din *O mie și una de nopți*. Evident, cu câteva modificări, inversări, mai precis. Astfel, în acest roman, nu Șeherezada e amenințată de moarte, ci dimpotrivă, tocmai Șahriar... Așadar, rolul de narator al poveștii e preluat de un bărbat, în timp ce ascultătoarea este o femeie care nu reprezintă, însă, în niciun caz, sursa primejdiei, ci dimpotrivă, speranța supraviețuirii“⁶.

Laura, servitoarea dedată deopotrivă plăcerilor lecturii și cărnii, este martora – când pasională, când maternă – a perioadei *liminale* pe care seducătorul de altădată o traversează, narând, către prefigurata dispariție:

„Laura și-a așezat cu delicatețe fundul cărnos pe genunchiul Cavalerului, ascultând dacă plesnește osul, și a răsuflat ușurată când piciorul descârnat a rezistat. Casanova a răsucit-o ca să i se așeze mai bine în poală. Ea simți mirosul de pudră al perucii, scortişoară și încă ceva, poate mirosul subtil al *morții* sau doar praful de pe cărți.“⁷ (*s.n.*).

Ca într-un joc de oglinzi, această *liminalitate biologică* (degradarea somatică) se reflectă în *liminalitatea identitară* a personajului (dată atât de condiția sa de exilat, cât și de firea sa nomadă, aventurieră⁸), care la rândul ei se proiectează specular în *liminalitatea socială* a sfârșitului de secol XVIII, (Revoluția franceză de la sfârșitul secolului XVIII, care marchează disoluția vechii ordini sociale – decăderea aristocrației, culminând cu abolirea monarhiei – și cristalizarea unei noi structuri: burghezia emergentă). Declinul lui Casanova se suprapune simbolic peste crepusculul unei lumi aristocrate *fin de siècle*, frivole și rafinate în același timp. Curtenia, manierele, „limbajul cavaleresc magnific, aproape dispărut“ pe care îl etalează eroul în discuțiile sale cu Laura, sunt atributele unei clase sociale amenințate de

⁶ Rodica Grigore, „Casanova în Boemia sau Tentativa livrescului“, recenzie disponibilă la adresa web: <http://rodicagrigore.blogspot.ro/2010/05/andrei-codrescu-casanova-in-boemia.html>.

⁷ Andrei Codrescu, *Casanova în Boemia*, ed. cit., p. 13.

⁸ Pentru erou, „călătoria“ – una din cele mai tipice experiențe liminale – este un *modus vivendi* devenit adicție: „Călărind de voie, Casanova simți din nou prezent acel lucru care-i încălzea cel mai mult sufletul: libertatea de mișcare, de-a se îndrepta către un loc nou, de a cuceri lumi noi. Acest interstițiu dintre locul părăsit și destinație era zona în care se simțea cel mai bine. Avea nevoie de el ca de aer [...]. I se părea imposibil să conceapă o lume în care nu mai existau locuri noi, unde călătoria era la fel de plictisitoare și banală ca statul acasă.“ (p. 225).

extincție. Lumea care se profilează – sevitorii îndărătnici de la castel formând un eșantion reprezentativ – „nu mai are timp de frivolitățile amoroase, de rafinementele culinare și deliciile estete, ci este o lume străbătută de idei «barbare», «fără maniere» și mai ales fără umor, marcată de revoluții care fac să cadă capete regești și proclamă calitatea tuturor de cetățeni egali”⁹. Încă din debutul cărții, Casanova se dovedește un „barometru” fin al mutațiilor sociale la care asistă, reflectate în bucătăria searbădă și deloc rafinată de la castelul Dux:

„– Bucătarul face parte pesemne din acea seminiție de oameni născuți în Nord și înăcriți de Est pentru care mâncarea este ceva ce trebuie mai degrabă îndurat decât savurat, bombăni bătrânul, ca pentru sine, în franceză, o limbă pe care era sigur că servitoarea nu o înțelege.

Șunca era mult prea grasă și avea alături un morman de varză roșie murată, cu un cartof scofâlcit în vârf. Evident, nimic din ce avusese el în minte atunci când comandase. Ce avusese el în minte era un *prosciutto* subțire în jurul unor felii de pepene galben bine copt. Ah, deosebirea dintre ce avea în minte și ce avea lângă el era ca aceea dintre zi și noapte”¹⁰.

Tot din registrul elementelor ce prefigurează lumea „nouă” face parte și episodul în care, revenit la castel după o escapadă la Viena, unde asistă la încoronarea lui Leopold al II-lea, și un popas la un stabiliment de moravuri ușoare din Praga, Casanova descoperă intrigat dispariția de pe birou a unui capitol din manuscrisul memoriilor sale, *L’Histoire de ma vie*. După chemarea la ordine a fiecărui servitor prezent în cameră în absența lui, „o fată dolofană din Moravia începu să plângă și mărturisi că aruncase manuscrisul în foc deoarece crezuse că hârtia folosită era murdară, deci fără valoare”, argumentând în apărarea sa că a păstrat toate colile neîncepute. Reacția protagonistului îmbină amuzamentul cu perplexitatea în fața raționamentului „iluminist” de extracție voltairiană¹¹ a bieteii slujnice, arhetipul „omului nou”:

„Atâta prostie era greu de imaginat și Cavalerul fu cuprins de un hohot de râs amar în ciuda durerii reale, fizice pe care o simțea în inimă și stomac. Aștia erau oamenii pentru care revoluționarii francezi voiau să desființeze clasele educate! Iată un reprezentant perfect! Casanova privi ființa umilită care plângea cu sughituri și nu-și imagina cum o astfel de idiotie putea fi luminată vreodată, cu toate eforturile a o sută de voltairieni. Poporul! Suna bine în teorie! Dar iată ce se întâmplă în fapt!”¹².

După cum remarcă Adina Dinițoiu în recenzie deja citată, „Cartea lui Andrei Codrescu se scaldă într-o infinită lumină crepusculară, ca un album de fotografii voalate de patina timpului, o melancolie *fin de siècle* plină de farmec și de amplă respirație”¹³. Într-adevăr, romanul reușește să surprindă excepțional acea atmosferă *vintage*, de epocă decadentă, aflată în pragul modernității burgheze. De altfel în *Epilog*, prin artificul livresc al anacronismului, putem urmări traiectul personajului renăscut până aproape în contemporaneitate (în anul 1960, când „prima ediție integrală din *L’Histoire de ma vie* în franceză” vede lumina tiparului). Astfel, Casanova, devenit anticar la Paris, este martorul evenimentelor socio-politice și

⁹ Adina Dinițoiu, „Casanova, atât de sentimental”, în *Observator cultural*, nr. 18(275), 30 iun.-6 iul. 2005, p. 9.

¹⁰ Andrei Codrescu, *Casanova în Boemia*, ed. cit., pp. 9-10.

¹¹ Ironia eroului la adresa lui Voltaire, celebrul său rival, este evidentă pe tot parcursul cărții.

¹² Andrei Codrescu, *Casanova în Boemia*, ed. cit., p. 227.

¹³ Adina Dinițoiu, „Casanova, atât de sentimental”, în *rev. cit.*, p. 9.

culturale din prima jumătate a secolului XX, pe fundalul cărora aventura publicării *Memoriilor* sale pare să le depășească în amplitudine și intricație pe cele din paginile manuscrisului. În această perioadă, se intersectează cu marile figuri intelectuale ale epocii, precum Stendhal, Rimbaud, Verlaine, Apollinaire, Sartre ș.a. Cu această aducere în contemporaneitate a narațiunii – prin care autorul ne reamintește că marile spirite nu mor niciodată –, romanul lui Codrescu devine „o meditație «clasică» (a unui postmodern!) – prin intermediul unui personaj simptomatic – asupra evoluției sociale, politice și morale a lumii”¹⁴.

În paginile finale ale cărții asistăm la un dialog savuros între Casanova *redivivus* și Jean-Paul Sartre despre „importanța relativă a doi oameni care fuseseră contemporani, Marchizul de Sade și Jaques Casanova. În viziunea lui Sartre, dintre cei doi, de Sade fusese vizionarul. Acesta anticipase mai bine revolta și ororile lumii moderne. Casanova, din contră, fusese un bărbat prea sentimental, prea dispus să uite și să ierte, prea complezent cu oamenii”¹⁵. Acest portret al eroului nostru, atribuit filozofului existențialist de către vocea auctorială, vine să reabiliteze imaginea unui om redus mult timp doar la statutul de aventurier frivol.

Cartea nu cade însă în păcatul de a demonstra cu orice preț și unilateral dimensiunea erudită a personajului său, fiind presărată cu scene erotice de foarte bună calitate. Memorabil este episodul „debutului în societate” al unei păpuși mecanice numite Thalia, prin care autorul prefigurează revoluția modernă a industriei sexuale. Nu lipsesc orgiile, tabletele afrodisiace, scenele de erotism safic dintre Laura și Libussa (altă slujnică de la castel, mai tânără dar la fel de voluptoasă) sau ogarul mecanic botezat de către Casanova cu numele ilustrului său rival: Volaire. Referindu-se la dimensiunea erotică a cărții, Adina Dinițoiu face următoarele precizări:

„Pentru că apariția în românește a romanului lui A. Codrescu coincide cu aceea a ultimului roman al lui P. Bruckner (*Iubirea față de aproapele*), țin să remarc că erotismul decadent și voyeurist (Casanova nu face, de cele mai multe ori, decât să privească de pe margine) din romanul lui Codrescu este mult mai insinuant și mai pregnant decât acela explicit, aproape «tezist» de la Bruckner”¹⁶.

În demersul autorului de ficționalizare a istoriei se înscrie și crearea unor scene cu un vădit caracter senzațional. De pildă, episodul în care Conte de Waldstein sosește la castel cu tigvele celor doi monarhi decapitați la revoluție (Ludovic al XVI-lea și soția sa, Maria Antoaneta), după ce, în prealabil, Casanova își exprimase admirația pentru un „cap de rege”. Ironia instanței auctoriale este evidentă, în cel mai pur stil postmodern.

Fie că evocă, în pasaje duios-lirice, Veneția natală („metresa încăpățânată”) care apune odată cu el, fie că se lasă sedus de farmecul poveștii într-o construcție barocă de secvențe narative, personajul central al cărții descoperă plăcerea aproape erotică de a-și depăna istoria propriei vieți, pe măsură ce o scrie: „dar Casanova mai este altceva – un arhetip al povestitorului, al celui care istorisește, o Șeherezadă masculină, fără pericolul tăierii capului, o Șeherezadă proteică și multiformă: «Singura afacere din lume este istorisirea de povești», conchide eroul lui Codrescu”¹⁷.

¹⁴ *Ibidem*.

¹⁵ Andrei Codrescu, *Casanova în Boemia*, ed. cit., p. 354.

¹⁶ *Ibidem*.

¹⁷ Ruxandra Cesereanu, „*One man show: Andrei Codrescu*”, în *Steaua*, nr. 1-2, 2007.

Bibliografie

Cesereanu, Ruxandra, „*One man show: Andrei Codrescu*“, în *Steaua*, nr. 1-2, 2007.

Codrescu, Andrei, *Casanova în Boemia*, trad. de Ioana Avădani, Editura Polirom, Iași, 2005.

Codrescu, Andrei, „Voi îmi hrăniți spiritul“, interviu acordat Florinei Pîrjol, în *România literară*, nr. 16, 27 apr.-3 mai 2005.

Dinițoiu, Adina, „Casanova, atât de sentimental“, în *Observator cultural*, nr. 18(275), 30 iun.-6 iul. 2005.

Grigore, Rodica, „*Casanova în Boemia* sau Tentația livrescului“, recenzie disponibilă la adresa web: <http://rodicagrigore.blogspot.ro/2010/05/andrei-codrescu-casanova-in-boemia.html>.

Lupșor, Andreea, „Istoria reală a adevăratului Casanova“, articol disponibil la adresa web: http://www.history.ro/exclusiv_web/actualitate/articol/istoria-reala-adevaratului-casanova.

Manea, Irina-Maria, „Câteva lucruri de știut despre seducătorul Casanova“, articol disponibil la adresa web: http://www.history.ro/exclusiv_web/portret/articol/cateva-lucruri-stiut-seducatorul-casanova#.

Turner, Victor, „Betwixt and Between: The Liminal Period in Rites of Passage“, în *The Forest of Symbols: Aspects of Ndembu Ritual*, Cornell University Press, Ithaca, NY, 1967.

Van Gennep, Arnold, *Riturile de trecere*, trad. din limba franceză de Lucia Berdan și Nora Vasilescu, studiu introductiv de Nicolae Constantinescu, postfață de Lucia Berdan, Editura Polirom, Iași, 1996.